

• DE ZWERFSTEEN

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

HVS

www.historischeverenigingsteenderen.nl

• *“Telmerken”*

Volgorde-tekens die op de onderdelen van een constructie werden gekerfd, geslagen of geschreven.

- Werken en wonen langs de ZE-weg, deel 4
- Priesmien 19: Storm over Bronckhorst
- De Dollemansstraat

• 2014-2

De afgelopen weken zijn drukke tijden geweest voor geschiedschrijvers, ik denk daarbij aan Rusland en de Krim en ben bang dat het einde hiervan nog lang niet in zicht is, met Poetin aan de macht. Laten we er het

beste maar van hopen. Wat dat betreft moeten we dankbaar zijn dat we in Nederland in vrijheid leven. Dit is wel eens anders geweest in de jaren 40-45 tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Dit jaar vond weer de traditionele dodenherdenking plaats in Steenderen. Het blijft een indrukwekkende gebeurtenis en het is heel goed om hier jaarlijks even bij stil te blijven staan in ons jachtige leven van de 21 ste eeuw. De geschiedenis heeft ons geleerd dat vrijheid niet vrijblijvend is en zo maar veranderen kan in oorlog en bezetting. De voorbeelden hiervan zijn ook heden ten dage helaas

niet moeilijk te vinden.

Begin mei stond de Historische Vereniging met een stand op het drukbezochte Bruisend Baak, waar een aantal bijzondere bedrijven, verschillende kunstenaars en ambachten aanwezig waren en regionale producten te koop waren. Een prima initiatief wat zeker vervolg krijgt heb ik gelezen. In onze stand werden goede zaken gedaan door de verkoop van dvd's en boeken, een welkome aanvulling op onze financiële middelen. Ook konden we een aantal nieuwe leden

toevoegen aan ons ledenbestand.

In dit nummer van de Zwerfsteen vindt u weer een interessant artikel van de hand van Bertus Rietberg te weten; Werken en wonen langs de Zutphen –Emmerikseweg, mooi geïllustreerd met een aantal oude foto's. Verder kunt u een samenvatting lezen van het jongensboek "Storm over Bronckhorst" anno 1340, door Juus Wijers.

Wim Jansen heeft in deze uitgave een interessant artikel geschreven over de bouwgeschiedenis van oude boerderijen. Op de gebinten staan de zogenaamde telmerken, hieraan kun je ontlenen hoe oud een boerderij is. Het zijn voor de betreffende eigenaars interessante gegevens om te weten wanneer een boerderij gebouwd is en wanneer deze uitgebreid is.

Alice Garritsen schreef een artikel over de Dollemansstraat en de oorsprong van de naam, beslist de moeite waard om te lezen en bovendien heel leuk om te weten.

Rest mij nog u een goede zomervakantie te wensen en ik hoop van harte u in het najaar weer te mogen begroeten op een van onze bijeenkomsten.

Gerard Huetink,
voorzitter ■

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

HVS

COLOFON

De Zwerfsteen is de kwartaaluitgave van de Historische Vereniging van (de voormalige gemeente) Steenderen, opgericht 1 juni 1992.

REDACTIE

Eindredacteur en layout:
Robert Sesink
Kastanjelaan 23
7221 GC Steenderen
Tel. 0575-450743
Email: robert@sesink.nl

Redactieleden:
Mieke van der Valk
Herman Nieuwenhuis

Correctie: Anneke Parent

BESTUUR

Voorzitter:
Gerard Huetink
Bakerwaardseweg 15
7226 LR Bronckhorst
Tel. 0575-441274

Secretaris/bezorging:
p.a. Diane Teunissen
Bobbinkstraat 28
7223 LW Baak
hvs.1992@hotmail.com

Penningmeester:
Maurice Cremers
A. Ariënsstraat 35
7221 CA Steenderen
Tel. 0575-555815

LEDEN

Willy Pasman, 0575-452457
Diane Teunissen, 0575-441910
Bertus Rietberg, 0575-452004
Karel Meenink, 0575-451707

ARCHIEF

Ons archief aan de Hofstraat 4 te Baak is op donderdagmiddag en elke eerste dinsdag van de maand van 18.30 uur tot 21.00 uur voor leden en geïnteresseerden geopend. Email: h-v-s@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt 25 euro per jaar per adres.

Regiobank Steenderen
Bankrekening: 685289710,
t.n.v. Hist. Ver. Steenderen.

Losse nummers van de Zwerfsteen zijn te verkrijgen bij het secretariaat. Kosten: 5 euro per stuk; 7,50 euro in geval van omvangrijker uitgaven.

ISSN: 1386 - 5943
Oplage: 415

Werken en wonen langs de

Zutphen-Emmerikseweg

Reeks verhalen over de geschiedenis van de middenstand en de industrie langs de ZE-weg én van de mensen die er woonden van ca. 1900 tot ca. 1960. De artikelen zijn voor een groot deel gebaseerd op interviews met mensen die deze periode hebben meegemaakt of kunnen putten uit verhalen van hun ouders of grootouders. De foto's komen veelal ook van de bewoners. Zo nu en dan maken we een klein uitstapje buiten de ZE-weg of buiten deze periode als dat in het verhaal past.

Door Bertus Rietberg

Pand Evers in 1993

Op dit kaartje uit 1896 is te zien dat het gebied tussen de Lamstraat en de Grote Beek linksonder, in die tijd voor een groot deel uit bos bestond. In het cirkeltje werd in 1902 café Evers gebouwd.

ZE-weg 7a, Cafe Evers, "Café Vader Cats"
Oud adres: eerst Toldijk C 14a, later gewijzigd in: Toldijk C 29

Vanuit Toldijk richting Hummelo ligt een paar honderd meter voor de brug over de Grote Beek, een beetje verscholen achter de voormalige vestiging van de Coöperatie, rechts van de weg het voormalige café Evers, beter bekend als 'café Vader Cats'. Kleinzoon Joop Evers (geb. 1945) woont er nog. Kleinzoon Bertus Evers (geb. 1934) en zijn vrouw Joke Evers-Hakvoort wonen sinds hun huwelijk in 1967 in de bungalow op ZE weg 7, schuin achter het café.

Maar we beginnen waar het begon, aan de Lamstraat in Toldijk. De overgrootvader van Bertus en

Joop, Jan Evers (Johannes Evers, geb. 1854) was boer en woonde met zijn vrouw Berendina Mentink op 'het Lamslag', (nu) de eerste boerderij links aan de Lamstraat in Toldijk (zie kaartje hiernaast). Het gebied tussen de Lamstraat en de Grote Beek bestond vóór 1850 voor een groot deel uit bos. (zie kaartje, de donkere stukken zijn bossen). Ook bij boerderij 'het Lamslag' was veel bos. Hout, in allerlei vormen, was in die tijd een belangrijke bron van inkomsten. Hoofdproduct was eek, de schors van eikenhout, voor de leerlooierijen. Maar liefst 65% van de Nederlandse bossen bestond in die tijd uit eikenhakhout!

Het zgn 'akkermaalshout', werd verbouwd in bossen of in singels van eikenhakhout en de schors werd ééns per 8-15 jaar geogst. Dat moest ge-

beuren in het voorjaar als de sapstroom op gang kwam, maar ook weer niet te laat want dan leed de stomp te veel schade.

Eekschillers trokken in mei de bossen in om de kostbare schors te 'oogsten'. Ze kapten het hakhout in handzame stukken en staande in een gat werd de schors losgeklopt van het hout. Gehakt hout moest dezelfde dag nog geschild worden. Handelaren kochten de bosjes schors en lieten die fijnmalen tot 'run' voor de leerlooierij. Het kale hout (schelhout of talhout) vond zijn weg als brandhout, palen, bonenstokken e.d. en de takken die te dun waren werden in takkenbossen samen-gebonden tot 'kwazen' vaak openbaar geveild o.a. voor bakkers om er de bakovens mee warm te stoken.

Dorus Evers, onze hoofdpersoon

De oudste zoon van Johannes en Berendina Evers, Dorus, geboren 10 januari 1872, (Theodorus Johannes Evers) is de hoofdpersoon in dit verhaal. Dorus krijgt rond 1895 verking met de drie jaar oudere Francisca Grada Johanna (Hanne) Besselink (geb. 3 augustus 1869), dochter van bakker Hendrikus Besselink en Aleida Johanna Harbers uit Delden (gem. Vorden). Hanne en Dorus trouwen op 22 april 1896 in Vorden en gaan in Warnsveld wonen. Bertus en Joop wisten niet waar dat precies was.

Bertus Evers: Opa heeft wel eens verteld dat ze de eerste jaren in Delden woonden. Je moest van de Baakseweg de Riethuisweg op, dan een eind verder rechtsaf Delden in, daar hebben ze ergens gewoond. De preciese plek is niet aan ons 'overgeleverd'.

Enig speurwerk leverde het volgende op: Uit het trouwboekje van Hanne en Dorus, (dat Joop Evers bewaard heeft), blijkt dat hun eerste kind, een dochter, wordt geboren op 12 september 1896 in Warnsveld. In het trouwboekje staat ook dat dit meisje overlijdt maar de overlijdensdatum in het trouwboekje is niet te lezen door een grote inktvlek. Doordat haar doopnamen wel leesbaar waren vond ik bij het Gelders Archief (internet) de officiële overlijdensacte van het meisje. Ze stierf op 18 november 1896 (9 weken oud) op het adres D 59 in Warnsveld. Dáár zullen ze dus gewoond hebben. Maar wáár was D 59 in Warnsveld?

Via de archiefcommissie van de oudheidkundige vereniging Oud Vorden mailde mevr. Henna ter Vrugt-Tiessink het volgende:

"Het adres Warnsveld D59 werd later D72 en is nu Polweg 6 in Wichmond. De boerderij heet 'de Stigt', ook wel 'de Sticht'.

Dan valt bij mij het kwartje. In de Graafschapbode van 9 oktober 1889 had ik maanden geleden een advertentie gevonden waaruit bleek dat J. Evers

een boerderij wil verhuren genaamd 'De Sticht' onder Wichmond. Johannes Evers had dus twee boerderijen. De Sticht had hij in februari 1890 voor 6 jaar verhuurd tot februari 1896. Dorus en Hanne zijn na hun trouwen in april 1896 dus gaan wonen op 'de Sticht' dat eigendom van Dorus' vader was! Dezelfde mevr. Henna ter Vrugt schrijft verder: "Het huis in Delden waar Francisca Grada Johanna Besselink vandaan kwam (bakker Besselink) heet 'Horstkamp' en heeft tegenwoordig als adres Hamminkweg 10.

Dit adres ligt nog geen 200 m van 'de Stigt' vandaan! Het is waarschijnlijk dat Dorus als oudste zoon wel eens met zijn vader meeging naar 'de Stigt'. Mogelijk gingen ze dan ook wel even bij bakker Besselink langs voor iets lekkers. Of de vonk daar in de winkel is overgeslagen? De kans is groot dat Hanne en Dorus elkaar in Delden hebben ontmoet.

Hanne en Dorus blijven zes jaar op 'de Sticht' wonen en daar worden nog drie kinderen geboren.

Naar de ZE weg

In 1902 gaat het jonge gezin terug naar Toldijk. Daar hebben ze een boerderij laten bouwen op een stuk land van 'Het Lamslag' aan de Grindweg. In het pand is ook een kleine ruimte voor een café. De bouw viel ongeveer samen met de werkzaamheden voor de aanleg van de tramlijn 'Zutphen-Emmerik', die voor het eerst reed op 20 september 1902. Dit heeft vast meegespeeld in de beslissing om een café te openen want verder was er aan de ZE-weg in 1902 nog bar weinig te beleven.

In Toldijk wordt in augustus 1902 het 5e kind, een meisje, geboren, maar zij overlijdt in februari 1903, 5 maanden oud. In januari 1904 wordt het 6e kind geboren, een jongen, maar hij overlijdt in januari 1905, net één jaar oud. Twee maanden later, in maart 1905, sterft ook het 4e kind, 3 jaar en 8 maanden oud. Van de eerste zes kinderen bleven er uiteindelijk dus maar twee in leven. Dit moet een onvoorstelbaar moeilijke tijd geweest zijn voor Dorus en Hanne. De grootouders Jan en Berendina Evers (op 'het Lamslag') zullen ongetwijfeld mee-geleden hebben.

Gelukkig werden er in 1906, 1907 en 1908 drie kinderen geboren die het wel gered hebben. Maar de zoon en de dochter die daarna in 1910 en in 1912 geboren werden haalden het weer niet. Zij stierven resp. op 3 jr en 3 mnd en bijna 5 jr. in 1914 en 1917.

Joop: "Vader heeft wel eens verteld dat hij zich de laatste 2 overleden kinderen, een broertje en zusje, goed kon herinneren. De eerder overleden kinderen kon hij zich niet herinneren".

In 1904 komt er nog een probleem op hun pad.

K W A Z E N.

De Notaris BEKER te Steenderen, zal Woensdag 11 Juni 1884, 's nam. 3 uur, aan den Brem. r in den Toldijk onder Steenderen,

publiek verkoopen:

Onderscheidene perceelen KWAZEN, als: 1e. voor J. EVERS op het Lamslag en om de Hietkamp op den Bloemendaal in den Toldijk, 2e voor H. Mentink op den Roodheuvel, 3e. voor T. H. Veenhuis in de Dambroeken, 4e. voor de Wed. H. Kets op het Siebelink in den Toldijk, 5e. voor A. G. Garritsen in het groote Hartenbosch onder het Holtslag, 6e. voor T. Bloemendaal op de Veldinne in den Toldijk, 7e. voor B. Ruesink op de Groote Russer in den Toldijk, 8e. voor den Heer Kieft op de Boschkamp, onder het Holtslag en op het Stikkenslag in de Lamstraat, 9e. voor den Heer van Loo op het Riefelderijk onder Hengelo.

Hier een voorbeeld van een kwazenvelling, waarin naast het Lamslag ook andere grote Steenderense hakhoutbossen worden genoemd: het Holtslag, den Bloemendaal, den Roodheuvel, de Dambroeken, het Stikkenslag en de Groote Russer.

Te Huur, bij inschrijving, tegen 22 Februari 1890, voor 6 jaar, in 2 perceelen of in massa:

de Bouwplaats „de Sticht“

onder Wichmond, Gem. Warnsveld, bestaande voor het geheel in Huis, Schuur enz. met 9 H. Bouwland en 5 H. weiland.

Te bevragen bij den eigenaar J. EVERS, op „t Lamslag“, in den Toldijk onder Steenderen, die tevens aanwijzing doet, en bij ALBERTI, Notaris te Hengelo, ten wiens kantore vóór den 10den October a. s. de inschrijvingsbiljetten worden ingewacht.

Graafschap-bode 9 okt 1889.

Een foto van het pand ca. 1948, met de dubbele rails ervoor. Het achterste spoor was een rangeerspoor naar de Cooperatie. Het bordje Verlof A naast de deur. Zus Annie staat de melkbussen te boenen.

In dat jaar wordt 'de Drankwet', van kracht, ook wel 'de Drankwet van (minister) Kuiper' genoemd. De wet was bedoeld voor "de Regeling van den Kleinhandel in Sterken Drank en ter Beteugeling van den Openbaren Dronkenschap". Alle café's moesten een vergunning aanvragen. Café's die op 1 januari 1904 al in bedrijf waren hoefden niet metéén aan de voorwaarden uit de nieuwe wet te voldoen maar ze moesten de vergunning wél vóór 1 januari 1905 aanvragen. Ze kregen dan 10 jaar de tijd om aan de voorwaarden te voldoen. Dat betekende wel dat Dorus Evers vóór 1 januari 1905 een vergunning moest aanvragen voor zijn in 1902 geopende café. Dat lukt nét. De aanvraag is gedateerd op donderdag 29 december 1904 en wordt vrijdag 30 december "op de in de gemeente gebruikelijke wijze ter openbare kennis gebracht". "Last-minute-werk" zouden we nu zeggen. Mogelijk heeft de moeilijke gezinssituatie hierbij een rol gespeeld.

In oktober 1905 krijgt Dorus de officiële vergunning thuis 'voor een localiteit van 15,2 m² van het huis Toldijk C nr 14a'. Hij krijgt verlof "voor de verkoop -voor gebruik ter plaatse van verkoop-, van alcoholhoudende drank, anders dan sterken drank".

Juristen waren toen ook al goed in het maken van volzinnen die je drie keer moet lezen voordat het duidelijk is wat er bedoeld wordt!

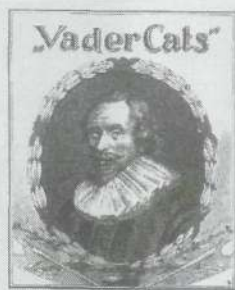
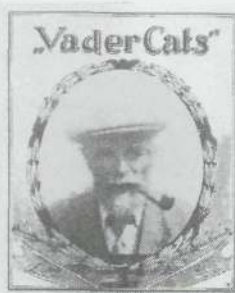
Bertus: "voor zover we van opa en vader gehoord hebben, is er altijd -illegaal- sterke drank geschonken in het café. Als ze het niet vertrouwden of als Pietje Geurts, de plaatselijke politieagent, kwam controleren, schoten ze snel de keuken in en de jeneverglasjes verdwenen in de broekzak. Dan was er gewoon 'visite'.

De naam 'café Vader Cats'

In 1908 en in 1912 wordt in advertenties gesproken van 'Koffiehuis Evers'. Later vinden we meestal de naam 'Café Evers'. In de volksmond was het echter: 'café Vader Cats'. Hoe Dorus aan die bijnaam kwam is niet helemaal zeker, maar met zijn typische sikje en zijn snor vertoonde hij veel gelijkenis met de bekende dichter. Bovendien was Dorus een begenadigd verteller en kon hij op bruiloften en partijen, net als Jacob Cats, mooie voordrachten houden. Een derde mogelijke verklaring vond ik in een 'drankwettied', geschreven n.a.v. de Drankwet in 1904. In dit lied is sprake van 'een straffe Cats' waarmee een stevige borrel wordt bedoeld. Het was algemeen bekend dat bij Evers -illegaal- een 'straffe Cats' kon worden gedronken.

In 1931 kwam er een nieuwe drankwet en het inmiddels vergrote café Evers kreeg 'Verlof A' (zwak alcoholische dranken) voor 25 m². Ook toen bleef 'Vader Cats' illegaal zijn 'straffe Cats' schenken.

Joop: Van het café en het boerderijtje alleen konden ze niet leven. Opa deed er van alles bij om wat bij te verdienen. Hij ging bijvoorbeeld gras maaien (met de zeis!) bij de veeboeren in de omgeving. Ook hakte hij populieren (peppels) voor derden. Ook het opmeten van peppels (hoeveel kuub hout er in een boom zat) was een klus voor opa Dorus. "De Krent" in Hummelo had naast het café ook nog een boerderij en deed ook veel in hout. Opa ging dan mee om de bomen op te halen en te laden op boten die in Keppel op de oude IJssel lagen.

Bertus: "Opa probeerde ook regelmatig wat bij te verdienen door het 'inzetten' bij openbare veilingen van onroerend goed.

— Bij de Dinsdag gehouden veiling van de boerderij 't Spijker, eigenaar de heer W. Booltink, werd als volgt ingezet: Perceel I: J. A. Burgers, Doesburg voor f 4100.—; perc. II: Th. J. Evers, Toldijk voor f 3800.—.

graafschap-Bode 11 juli 1934

Vader Cats wordt beschreven als een begenadigd verteller, prettig mens en levensgenieter. Maar hij had ook nog andere capaciteiten. Hendrik Wentink vertelt hierover:

"Vader Cats was een bijzondere man. Hij kon koeien behandelen tegen allerlei ziekten. Er gingen een hoop boeren naar hem toe als ze een zieke koe hadden. Vader Cats ging dat dier dan 'beleazen' zoals ze dat noemden. Bennie Janssen had hem ook een keer bij een koe gehad. Die koe bleef na de geboorte van een kalf nabloeden. Vader Cats 'behandelde' het dier. Toen de veearts een halve dag later bij de koe kwam, - ze hadden hem niet verteld dat vader Cats er bijgeweest was - constateerde hij: "die koe is weer helemaal beter en hij is al weer aan 't aansterken".

Bertus: "Vader Hent (geboren 1900) kon ook dieren 'beleazen', maar deed ook wel wratten en andere kwalen en pijntjes bij mensen. Later heeft moeder Mietje (geboren 1906) dat overgenomen. Joke: "Mietje die kon dat ook! Ze maakte er ook kruisjes bij. Ze bad erbij. Ik heb nooit geweten wát ze bad, maar ze maakte er wel kruisjes bij." Van wijd en zijd kwamen ze met wratten bij Mietje. Hoeveel mensen hier niet geweest zijn voor wratten! Dan streek ze eroverheen en prevelde wat en een paar weken later waren de wratten weg. "Wratten kopen" noemden de mensen dat. De opbrengst was voor een goed doel".

Van 1947 tot ongeveer 1953 woonde de familie Evers er met 11 mensen. Opa Dorus en oma Hanne, vader Hent en moeder Mietje en 7 kinderen. En in het pand zaten ook nog het café, een deel en een koeienstal.

Joop: "Opa en oma woonden er ook nog bij in! In het gebouwtje dat er later rechts bij aan is gebouwd zat voorin een keuken en daarachter zaten varkenshokken. Je kwam zo van de keuken in de varkensstal. Met een gangetje er voorlangs.

Bertus: "Vader werd later 'Hent van de Cats' genoemd. En moeder heette eigenlijk Anne-Marie, maar ze noemden haar 'Mietje van de Cats'. Joke: En dat vond ze helemaal niet leuk!"

Joke: "Ik heb veel voor de ouders van Bertus en Joop kunnen doen. We woonden vlakbij dus van

Joop: "Op deze foto kun je goed zien dat vader Cats een sikke heeft. Hier heeft hij een pijp aan, maar meestal pruimde hij. De foto is gemaakt op de Dremptse Kermis toen hij schutterskoning is geworden.

Hent en Mietje Evers, waarschijnlijk op één van hun vele jubilea, beiden werden 99 jaar.

hieruit heb ik hun jarenlang geholpen, zodat ze altijd thuis hebben kunnen blijven wonen. Overal ben ik met hun heengereden. Dokters, ziekenhuizen enz. enz. Op het laatst kookte ik ook voor hun. Zo konden ze met hulp van de wijkverpleeging thuis blijven wonen. Ze zijn hier ook allebei gestorven. Vader Hent in 1999 en moeder Mietje in 2006". Ze werden allebei 99 jaar!

Joop: "Het café is officieel begin jaren '80 gestopt. De vergunning werd ingetrokken omdat het café volgens de deskundigen niet meer voldeed aan de eisen. De hoogte voldeed niet! Belachelijk. Het plafond van het café was 10 cm te laag! Vader Hent heeft het café nog wel tot in de jaren '90 een paar dagen in de week gerund. Er is nog lang en veel gekaart in het café. Maar officieel is het café gestopt in 1982".

Joke: "Mamma vond het caféwerk prachtig! Ze vond het nog leuker dan vader! Het was haar lust en haar leven". ■

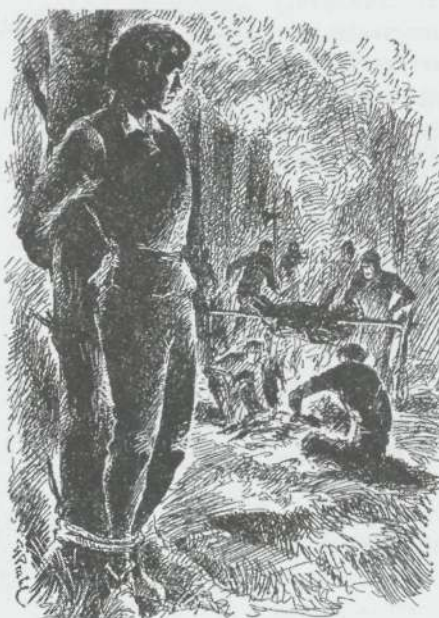
Storm over Bronckhorst

Aart Grimme heeft drie jongensboeken over Bronckhorst anno 1340 geschreven. Het eerste boek en het eerste deel van het tweede boek is samengevat al verschenen in een eerdere uitgave van De Zwerfsteen. Hierbij een samenvatting van de tweede helft van het tweede boek.

Door Juus Wijers

Rex vecht voor zijn leven en voor dat van zijn twee vrienden. Gerlach rent weg en verstopt zich in een donker sparrenbos. Eggert is blindelings het bos in gerend en verschuilt zich in een dichtgegroeide droge sloot. Hij hoort Rex giftig blaffen maar het blaffen stopt en verandert abrupt in een klagelijk janken. Dan kruipt Eggert uit zijn schuilplek en schrikt zich gelijk rot.

Een donkere gedaante stormt langs hem heen en hij herkent het wegluchtende kalf. Met een snelle reactie kan hij het touw grijpen en wordt een stuk meegesleurd, maar hij laat niet los. Het kalf wordt achternagezeten door de groep mannen van Heeckeren. Zij overmeesteren direct Eggert en nemen hem mee naar hun bivak. Daar wordt hij stevig aan een dikke boom vastgebonden. Het kalf wordt geslacht en ze roosteren grote stukken vlees op het kampvuur. Eggert vergaat van de honger, maar laat niets merken.

Touwen snijden door zijn vlees. Hij herkent nu Heinric de halfoor. Waar is Gerlach en waar is Rex? De mannen zitten na het kalfsmaal genoeglijk bij het vuur te kletsen. Dan blijkt dat de boer die door de Bronckhorsters werd geplunderd ook bij de groep is. De mannen willen gaan slapen en geven de boer de wacht. De knevels doen Eggert vreselijk pijn. Dan verzinkt Eggert in een doffe gevoelloosheid. Gerlach is in een hoge eik geklommen en ontdekt de lichtschijn van een kampvuur. Op zoek naar Eggert sluipt hij er naar toe.

Een vriend laat je niet in de steek. Eggert, gekluisterd aan de eik, raakt in een soort roes van de pijn, maar als alle mannen slapen snijdt de geruïneerde boer zijn knevels door. Ooit had Eggert zijn boeien losgemaakt toen de krijgers van Bronckhorst hem geboeid hadden achtergelaten. Door middel van een 'eksterkreet' komen Gerlach en Eggert weer op elkaars spoor. Snel moeten ze zich uit de voeten maken. Ze maken zich ongerust over Rex, en zwijgend lopen zij door met in hun hart een vaag gevoel van twijfel. Drieka en Lambert maken zich erg ongerust over de jongens die maar niet thuiskomen. Ze vragen God om hulp: "De jongens... o, Heer breng de jongens toch terug!" Er rest hun niets dan een smartelijk wachten. Dan denkt Lambert iets te horen. Uit de maanverlichte eikenwal hoort hij geluiden. Dan strompelen de jongens binnen. Een kom warme melk brengt ze weer

wat bij. "Het was deze keer op het nippertje Vader!" Drieka geeft ze een nap warme pap en als ze dat verorberd hebben, denken ze ineens aan Rex. Onder zijn schapenvacht kan Eggert de slaap niet vatten. "Rex, dappere hond waar blijf je toch?"

De pijl die Rex getroffen heeft in zijn flank doet hem pijn bij iedere meter die hij aflegt en hij verliest veel bloed. Dan likt hij zijn wond maar als hij de pijl raakt gaat er een siddering door hem heen. Alles wordt wazig voor zijn hondenogen. Hij stort neer en het groene mos kleurt al snel rood. Een rilling trekt door zijn gespierde lijf. Dan ligt hij stil. Rex de trouwe kameraad heeft zijn laatste gevecht geleverd. Wolkengevaarten jagen als wilde horden langs de donkere lucht. De atmosfeer is dreigend. Er staat al een hele nacht een enorm gevaarte grote stenen te katapulteren naar het trotse bezit van Gijsbert.

De hoeve van Lambert is met de grond gelijk gemaakt. Drieka, Lambert, Conraad, Gerlach en Eggert zijn op tijd gevlucht achter de veilige muren van het slot. Allemaal zijn ze op het nippertje ontsnapt. Eggert en Gerlach zijn aangewezen om hun leven te wagen. Ze moeten door de linies van de Heer van Heeckeren en Sweder van Voorst naar de Heer van Baer om zijn hulp te vragen. Het is Gijsbert zelf die hen verzoekt deze gevaarlijke onderneming uit te voeren. "Zie de leeuw op mijn harnas. Hij zal zijn klauwen ongenadig uitslaan".

Door de achterdeur glipten Eggert en Gerlach weg en moeten na enige tijd dekking zoeken voor een schildwacht. Ze zijn bij het kamp van de halfoor die geweldige ruzie aan het maken is tijdens hun pokerspel. De jongens maken er dankbaar gebruik van om langs de groep te sluipen. Dan stuiten ze op een vijandelijke patrouille die hen ontdekt en ze achtervolgt. De jongens verschuilen zich heel slim achter de fosforescerende oude boomstam. De mannen schrikken en vluchten weg voor de lichtgevende spookgedaante, nadat ze eerst nog de heilige Antonius en zijn kompaan de heilige Martinus hebben aangeropen. Gerlach en Eggert rennen nu snel

verder want hun Heer Gijsbert wacht op hulp en zij zullen doen wat ze kunnen. Het kasteel wordt nu zwaar belegerd en de kasteelheer wacht met ongeduld op de hulp van de Heer van Baer. Eelco de wolvenjager staat op scherp en de emmers met hete olie staan klaar.

Eelco pijlt een collega van Heeckeren en schakelt daarmee de man uit. Lambert krijgt een pijl in zijn bovenarm als hij net een emmer hete olie over de rand wil kiepen. Meer ladders worden er tegen de kasteelmuur gezet en er ontwikkelt zich een hevige strijd waarbij menige aanvalser omkomt door de hete olie en een val van de ladder. Conraad wordt getroffen door een pijl in zijn borst en dat maakt de meier zo boos dat hij een grote steen oppakt en de vijandelijke boogschutter met één worp naar de andere wereld helpt.

Het zal een zware dobber worden, gromt van Heeckeren, maar dat gehate nest van Bronckhorst zal tegen de grond. In het kamp van Gijsbert zit boer Lambert met een afgebroken pijl in zijn arm en niemand die hem helpt. Hij vergaat van de pijn. Dan komt de meier Berend en zegt: "Kom eens hier met die vlerk", en pakt Lambert hardhandig bij zijn arm. Met zijn vlijmscherpe dolk snijdt hij de pijl eruit. Lambert gilt als een speenvarken maar als de pijl eruit is wordt de pijn snel minder. Waar blijft de hulp van buitenaf? Gijsbert hoopt vurig dat de nacht verlichting brengt.

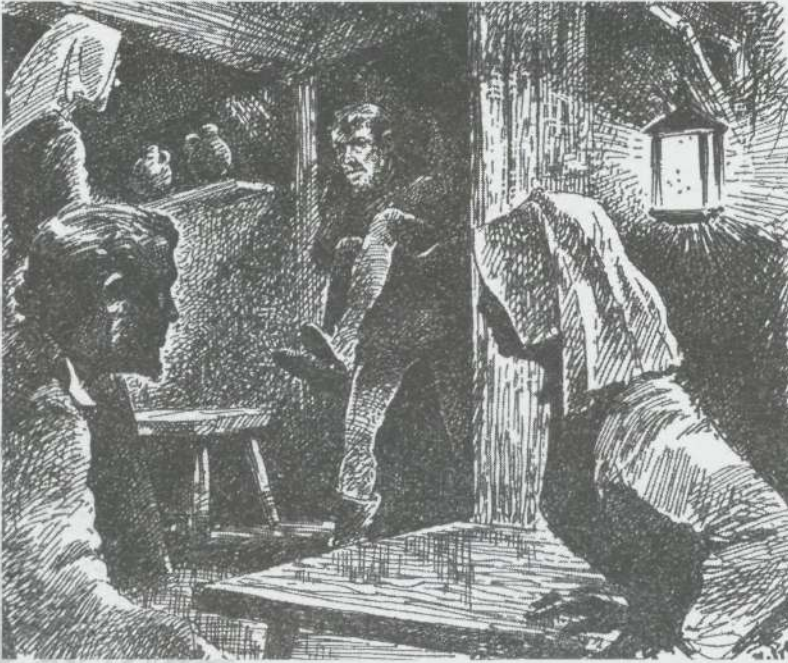
Een nieuwe dag is aangebroken. De van Heeckerens bereiden een tweede aanval voor om de poortdeur open te rammen. De goed gerichte pijlen van Eelco maken de aanvallers extra waakzaam. Dan suist alweer de eerste kei over de muur. Ook een stormram wordt voor de slotdeur opgesteld. Boven de 'kat' is een stevig dak getimmerd ter bescherming van de aanvallers. Het afdak is bedekt met ossenhuid zodat het geen brand kan vatten. Ook grote stenen krijgen het dak niet kapot. Maar met een enorme kei gooit de meier Berend een gat in het dak. Eelco vuurt zijn pijlen door het rafelige gat en Harm gooit er een scheut hete olie door.

De heer van Heeckeren laat de kat terugtrekken en het afdak wordt gerepareerd. Dan begint het rammen weer.

Drieka en Fenne doen wat ze kunnen om het lijden van de gewonden te verzachten. Het beuken op de deur dreunt door het hele kasteel. Maar dan schalt ineens een klaroen. Niet van de torenwachter en ook niet van de ridder van Heeckeren.

Op de zachte bosgrond klinkt het ploffen van naderende paardenhoeven. De Heer van Baer wordt door Eggert door een wildernis van groen en zware eiken richting Bronckhorst geleid. Eggert en Gerlach rijden achterop de voorste paarden mee en springen eraf als na een lange

rit de Bronckhorst in zicht komt. Vastbesloten lopen de jongens het strijdperk tegemoet. Een man met een donkere pij ligt op zijn knieën achter een braambos en bidt voor de goede afloop van de strijd die gaande is. Op de toren heeft Taco de klaroen gehoord en ziet nu ook de ruiters naderen. Als Gijsbert de gewonde Lambert passeert, zegt hij: "Die twee jongens van jou zijn goud waard. Het is ze gelukt door de linie heen te glippen". Achter de dikke muren klinkt nu de krijgskreet: Bronckhorst, ... Bronckhorst. De stormram wordt lamgelegd. De bemanning moet zich verdedigen tegen de mannen van Heeckeren en van Baer. Berend slaat zijn zwaard in tweeën, maar vecht door als een bezetene. Harm moet ontzet worden, terwijl Eggert en Gerlach zij aan zij vechten en hopen Heinric, de halfoor, tegen te komen in het strijdgewoel. Een prachtige schimmel van een Bronckhorst ruiter zakt door zijn benen, gepijld in zijn hart. Harm, de boer van 't Holthuis, wordt zwaar belaagd maar Berend laat zijn grote vuisten spreken en uiteindelijk vluchten de aanvallers naar de bosrand. De jongens lopen Heinric tegen het lijf en gaan achter hem aan het bos door. Eggert ziet een boomwortel niet en verzwikt een enkel die gloeiend opzwelt. Ze zien dat de Heeckerens op de vlucht zijn en ze beseffen dat ze hun aandeel in deze overwinning hebben.

Drieka en Lambert steunen Conraad in zijn doodstrijd. De pijl blijkt dodelijk. Ze kunnen alleen nog voor hem bidden. Eggert en Gerlach blijven maar weg. Lambert de vader van Eggert, Eelco en Harm gaan erop uit om de jonge mannen te zoeken. Ze stuiten op de monnik Bernhard die een vijandelijke gewonde verzorgt, maar dan zien ze in de verte op een pad de twee vrienden aankomen. Gelukkig is Harm nog

fit genoeg om Eggert op zijn rug naar Bronckhorst te dragen. Wat zijn de vrouwen blij als ze de mannen weer binnen zien komen.

Maar daar is ook de meier Berend met zijn grote knuisten. Hij zal Eggert wel even behandelen. Met zijn grote koele dolk tegen de enkel gebonden en met een doek zal de zwelling wel snel wegtrekken. Als Drieka het verhaal van Eggert en Gerlach aanhoort is ze heimelijk blij dat ze Heinric niet hebben kunnen achterhalen. Er is al genoeg bloed gevloeid. Broeder Bernhard stapt gehaast binnen en hij wil direct met Drieka en Lambert naar de stervende Conraad. Maar als de monnik de dolk en de doek ziet gooit hij het lapmiddel van Berend eraf en legt een degelijke zwachtel om de enkel van Eggert aan. Eggert betuigt zijn spijt dat hij de vent met het gehavende oor heeft moeten laten ontsnappen. Maar de monnik heeft een heel andere visie. Zo komen we er nooit. Overwin het kwade door het goede, heeft de Heiland ons geleerd. Eggert heeft het moeilijk met de opvatting van deze broeder. Hij is blij als hij eindelijk met Gerlach in het hooi ligt. Toch kan hij niet slapen. Heeft Bernhard misschien toch gelijk?

Lambert is met zijn familie ingetrokken bij Eelco. De hoeven van Harm en Lambert zijn compleet afgebrand. Harm woont voor nood bij de meier in. Aan het slot wordt alle schade hersteld. Eggert gaat op bezoek bij het graf van Conraad als Gijsbert hem achterop rijdt. De ridder zegt hem de materialen toe om snel een nieuwe hoeve op te trekken. Na immense inspanningen is de boerderij van Lambert weer opgebouwd. Ook het Holthuis van Harm wordt met 'nabuurplichten' herbouwd.

De heer Gijsbert heeft gezegd: "We zullen het ze betaald zetten". Eggert en Gerlach gaan voor de laatste werkzaamheden met scherpe bijlen het bos in om dunne stammetjes te hakken. Dan ontdekken ze een hutje van takkenbossen en er kreunt een man. Dan zien ze dat het de halfoor Heinric is. Zijn maat Willem heeft voor hem dit takkenhutje gebouwd en de gewonde Heinric wacht al heel lang op de terugkomst van zijn maat. Hij komt bijna om van de dorst. Eggerts zijn knuist spant zich om zijn bijl.

Dan denkt hij aan de woorden van broeder Bernhard. Samen besluiten ze om de gewonde vijand op een brancard van takken naar Bronckhorst te dragen. Uitgeput en met de moed der wanhoop zwoegen ze met de zwaargewonde Heinric naar het Holthuis. Eelco haalt Bernhard erbij en die wast de wond en Drieka geeft hem fris water en kruidenthee. De monnik is blij met de afloop en dankt God voor zijn goede gaven. Voorlopig is het VREDE. ■

Telmerken

Telmerken zijn de volgordetekens die op de onderdelen van een constructie werden gekerfd, geslagen of geschreven, om aan te geven in welke volgorde de constructie opgebouwd moest worden, bijvoorbeeld bij de balken en spanten e.d. van een kapconstructie.

Door Wim Jansen

Boerderijen zijn van oorsprong gebouwd als een hallenhuis. Mens en vee woonden in één ruimte. De boerderijen werden gebouwd met gebruikmaking van ankergebinten. In het midden tussen de gebintstijlen ontstond de deel, met aan weerszijden ruimten waar in de winter het vee in potstallen gestald werd, zoals koeien, varkens en paarden. De ruimte boven werd gebruikt voor o.a. hooiopslag en soms werd een stuk gebruikt als nachtverblijf voor kippen. Tot ver in de 18e eeuw diende de veehouderij hoofdzakelijk voor de productie van stalmeest om het land mee te bemesten. Melk werd alleen gebruikt voor eigen gebruik of het maken van boter

die voor langere tijd houdbaar was. Hoofdzakelijk verbouwde men toen rogge, haver, gerst en boekweit, steeds afgewisseld. In de loop van de 19e eeuw, door het verkrijgen van kunstmest, zie je de bedrijven aanmerkelijk groeien. Ook zie je vanaf die tijd een scheiding ontstaan tussen het vee en de bewoners.

In het midden van de 19e eeuw was graan goud. Om dit goed te kunnen drogen en bewaren werd de T-model boerderij ontwikkeld. De ruimte boven de woning werd niet voor bewoning maar als droogzolder gebruikt. Eerst ontstond veelal het model kruk, d.w.z. het huis werd aan een zijde opgetild en vaak nadien ook aan de andere zijde.

Haanhout

Gebintplaat

Spreibalk

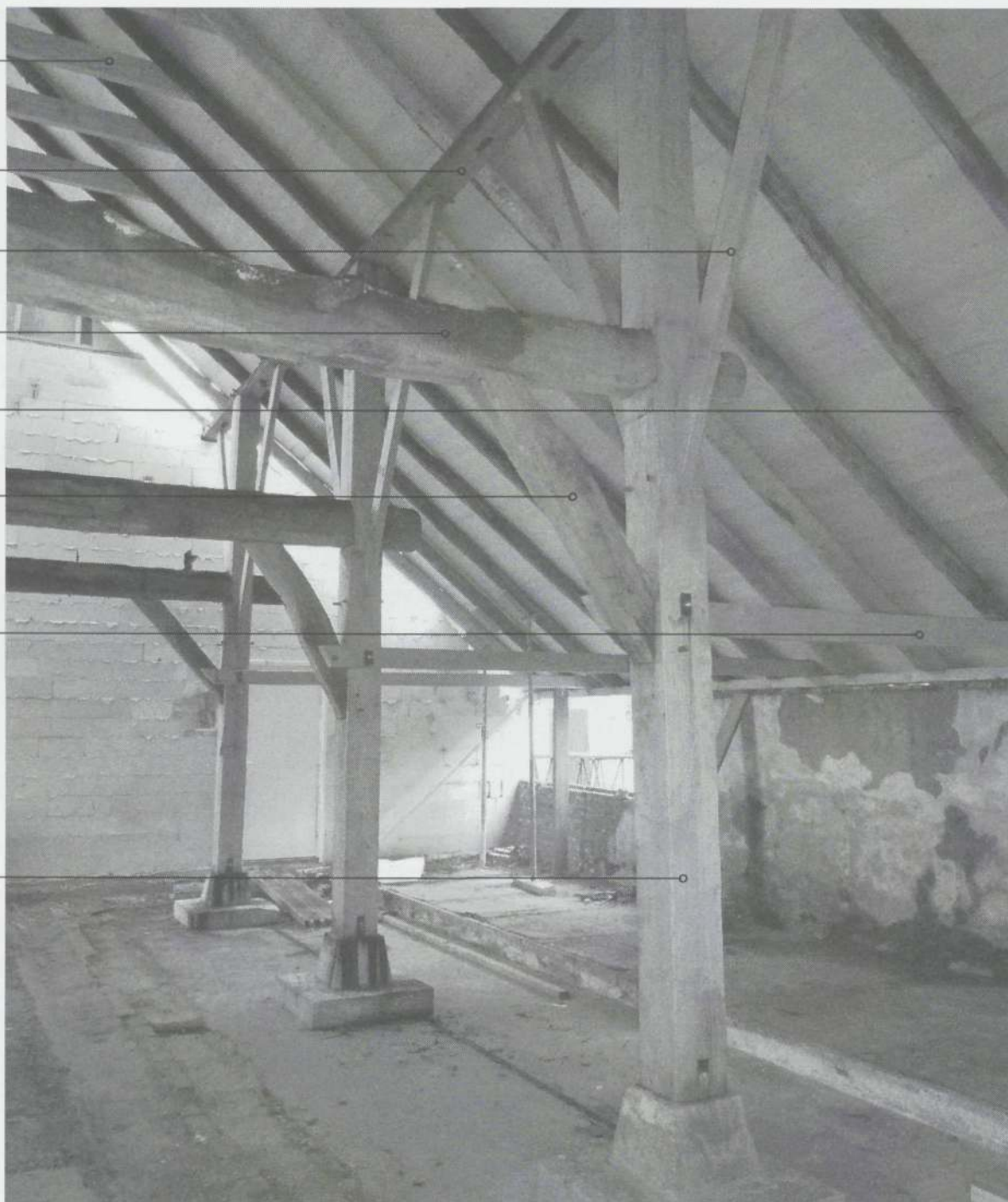
Ankerbalk

Spoor

Korbeel

Hildebalk

Gebintstijl

Men had beneden ook meer ruimte nodig voor bewoning omdat het land veelal bewerkt werd met gebruikmaking van dagloners, die van boerderij naar boerderij trokken. Deze bleven in 'kost' tot de klus geklaard was.

Vaak bouwde men een nieuwe woning naast de bestaande. De bestaande boerderij werd veelal vanaf die tijd gebruikt als stalruimte. Geld hiervoor had men want soms kon men in een goed jaar bijna het bedrag verdienen wat een nieuwe woning in die tijd kostte.

Ankergebinten

Boerderijen zijn gebouwd met ankerbalkgebinten.

Voorbeelden van deze constructievorm bij boerderijen kennen we al uit de late 14e eeuw. Vele boerderijen en schuren zijn tot aan de jaren '40 van de vorige eeuw zo gebouwd.

Ankerbalkgebinten bestaan uit twee stijlen waartussen op ca. $\frac{3}{4}$ van de hoogte een balk, de ankerbalk, wordt bevestigd. De verschillende gebinten worden in de lengterichting van de schuur of boerderij bevestigd met platen die aan elkaar verbonden worden. Alle hoeken tussen de stijlen, balken en platen worden verstevigd met windschoren of spreibalk en korbelen. Door deze constructie kan alle ruimte zo efficiënt mogelijk gebruikt worden.

Terwolde, vlotmerk 17e eeuw.

Olst, telmerk 15e eeuw ca. 1475-1500.

Oene, telmerk 16e eeuw ca. 1525-1550.

's Heerenbroek, telmerken 17e eeuw, schuur thans museum van Jan Pellenboer.

In de periode van de 11e eeuw tot einde van de 16e eeuw werd er in Nederland hoofdzakelijk eikenhout gebruikt, zowel voor de ankerbalkgebinten als voor de overige benodigde houtwerken. Na de 16e eeuw was eikenhout steeds minder verkrijgbaar en daarom ging men over om naaldhoutsoorten als grenen, dennen, vuren en zelfs iepenhout voor dit doel te gebruiken.

Het was meestal afhankelijk van de bomen die rond die te bouwen boerderij stonden of de boer in zijn bos had staan, welke houtsoort er werd toegepast. Men maakte met een mesje een 'ritse' een teken in de boom en die boom werd dan daarvoor gekapt. Alvorens het hout te gebruiken werd het hout gewaterd in de beek of in een kolk. De bomen werden bij voorkeur in stromend water met de kop stroom opwaarts in het water gelegd, om de zachte cellen uit de stam te spoelen. Na 2 jaar werd het hout behakt, gezaagd en op maat gemaakt waarvoor het nodig was. Daarna werd het hout op latten te drogen gelegd tot het 'winddroog' was meestal gedurende drie jaren. In die drie jaren sterven alle levenscellen af. Door het afsterven, trekt hout bijna niet meer. Had de boer geen hout, dan werd het hout, dat meestal met vloten naar Nederland vanuit

Midden-Europa of Scandinavië aangevoerd werd, gekocht.

Gebintstijlen werden als volgt gemaakt. Men zocht eerst de geschikte bomen uit en ontdeed de bast van het hout met een trekmes. Omdat aan het hout spint zit, werd de boom op de kop gebruikt voor een gebintstijl, dus met de top naar onderen. Dit werd gedaan omdat bijna alle verbindingen in het midden – bovenzijde van de gebintstijl- worden gemaakt. Zo had je meer body en verzwakte de stijl het minst. De stijlen waren natuurlijk niet even dik en of breed, dus werd en de gezaagde kanten naar binnen geplaatst, naar elkaar toe. Daarom zie je soms dat de poer die onder de stijl gemaakt werd, naar buiten werd geplaatst met de ronding mee. Nadien werd het onderdeel met een dissel behakt in de vorm die men wilde hebben. Ook werden de andere onderdelen gemaakt, zoals de windschoren, korbelen, spreibanden, de gebintbalk, tussenplaten, bovenplaten, de stekrij, de reppels, etc.

Zodra de diverse onderdelen gereed lagen, werden de onderlinge verbindingen afgetekend. Daarna worden de pennen en de liplassen gezaagd en de gaten gehakt. Men paste dan de onderdelen in elkaar en maakte daarna de gaten waar de toog-

Telmerken 16e eeuw ca. 1575-1600 Pand Veersweg 6, Baak.

nagels of wiggen nadien werden ingeslagen om het geheel aan elkaar te bevestigen. Omdat ieder onderdeel vaak anders van maat was door het verschil in de grootte van de bomen, merkte men de onderdelen die bij elkaar hoorden. Dat deed men met telmerken. Telmerken zijn merktekens op hout, steen, of metaal aangebracht, die werden ingekerfd, ingehakt of geschreven om aan te geven in welke volgorde de constructie opgebouwd moest worden. In de begintijd werden de markeringen meestal in Romeinse cijfers of een soort afgeleide daarvan uitgevoerd, tegenwoordig in de ons bekende Arabische cijfers. In het eikenhout werd in het begin met een 'rits' het merk ingekrast of ook wel ingehakt met een guts en of kleine beitel. Nadien zie je de merktekens meestal ingehakt met een smalle beitel en

*O, dus dissen is nog völle older
dan van den rijken buurman!
Das mooi. Zal 't hem is vertellen.
Zal hij niet blij mee zijn!*

later zelfs met een brede beitel. Begin 1900 ging men weer over naar kleinere merktekens. Zodra de gebinten prefab gereed waren, werden de poeren waarop de gebinten komen te staan, gemetseld. Men legde het in elkaar gezette laatste gebint gereed vlak op de grond en daarop werd voor een deel het tweede volgende gebint gelegd en zo tot het eerste gebint. In christelijke streken werd dan eerst een gebed of een stukje uit de Bijbel gelezen, alvorens de gebinten rechtop werden gezet. Want het was niet alleen zwaar werk, maar ook gevaarlijk werk. Gebinten zijn groot, lomp en zwaar en werden in die tijd, zonder kraan, maar met enkele katrollen en hulpbalken overeind gezet. Soms schoot een stijl van de voet met alle gevolgen van dien. Nadat de eerste geplaatst was en dan de tweede, werden de gebinten onderling gekoppeld en geschoord. Zodra de laatste

geplaatst was en alles stond zoals het behoorde, werd er meestal een 'richtersmaol' gegeven als dank dat er geen ongelukken gebeurd waren. Nadien werd de boerderij verder afgebouwd. Als 14-jarige timmerman maakte ik een keer in Eefde een verlenging mee van een boerderij met gebinten. Dat bidden vooraf en dat stukje uit de Bijbel... daar snapte ik toen niets van... Een gebint schoof er aan een zijde af op de voet van mijn collega. Hij brak zijn voet.

Telmerken

Bij het zien van ankerbalkgebinten is het eerste wat ik doe, kijken welke houtsoort hier aanwezig is en zoeken naar de telmerken. Vaak kom ik bij boerderijen waar in de gevel een jaartal staat van bijv. 1855. Kijk je naar de gebinten dan ontdek je soms haal- of telmerken uit eerdere perioden, soms wel uit 1500-1625 en of uit verschillende andere eeuwen.

Dan wordt het voor mij altijd spannend en vraag ik mij af: Is het een oude bouwplaats waar men bijv. in 1855 een nieuwe muur rondom heeft gemetseld? Zijn het gebinten die van elders komen? Waren er eerst vier gebinten en heeft men de boerderij verlengd in de loop der tijd met bijv. nog één of twee stuks? Is het hergebruik, wat ook vaak voorkwam. Zijn de sporen of haanhouten gemerkt? Loopt de telling overal door? Loopt de telling ook door op de verschillen de platen? Zijn dit herziene telmerken, etc.

Soms wordt verteld dat het een oude boerderij is uit die of die periode en dan blijkt dat de schuur de voorloper was, met nog veel oudere telmerkengebinten. Zo kun je vaak de bouwgeschiedenis van een boerderij aflezen. En de eigenaren? Die vinden dit meestal prachtig, als je aan kunt geven van: uw boerderij stamt uit 1600 en is rond 1700 uitgebreid. Of zoals ik meemaakte: "O, dus dissen is nog völle older dan van den rijken buurman! Das mooi. Zal 't hem is vertellen. Zal hij niet blij mee zijn!"

Zo gaat vaak de gehele geschiedenis van de boerderij voor de eigenaar leven. ■

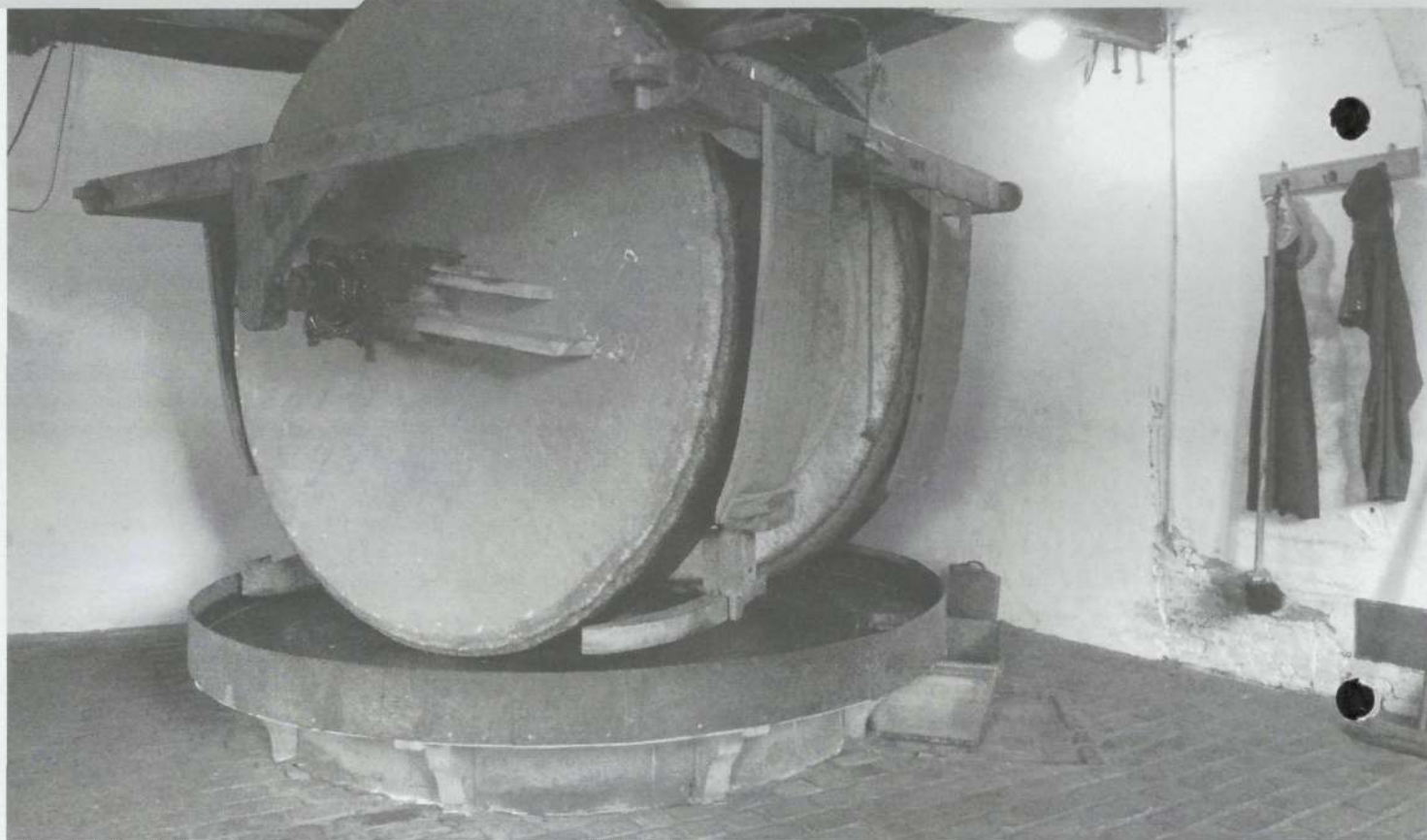
De Dollemansstraat

Wie kent niet de Dollemansstraat, de straat die begint en eindigt bij de Zutphen-Emmerikseweg tussen Baak en Toldijk. Maar waar zou die naam vandaan komen?

Van de Toverstraat weten we het: daar werd vroeger getoverd (naar men zegt).

Woonde er aan de Dollemansstraat mogelijk een dolle man?

Door Alice Garritsen

De Dollemansstraat is genoemd naar mijn stiefvoervader Jan Dolman (1774-1857). Of hij 'dol' was, weten we niet. Wel dat hij zelf vindt dat hij eigenlijk Dolleman heet. Steeds wordt hij in de diverse aktes Dolman genoemd, maar pas als hij in 1832 op 58-jarige leeftijd trouwt met Johanna Hiddink (1780-1844), vindt hij het tijd er werk van te maken. In de huwelijksakte laat hij noteren dat zijn naam 'verkeerd Dolman is gespeld'.

verkeerd Dolman is gespeld

'verkeerd Dolman is gespeld' (28-04-1832)

Jan Dolman komt uit Spankeren. Daar is hij dienstknecht tot hij in 1826, 52-jaar oud, als ongetrouwde man de IJssel oversteeft naar Toldijk om te trouwen met mijn voormoeder, de 39-jarige Teuntje Eggink (1787-1831), weduwe van Evert Jan Garritsen Hartman (1752-1825). Hij trekt bij haar in op de Hartenplaats, Schiphorsterstraat 1 en neemt haar de zorg voor de boerderij en bijbehorende olierosmolen uit handen. Of hij daar ervaring mee heeft, is de vraag. Het woord 'dienstknecht' doet mij niet denken aan boerenwerk. Ook zal hij zich bemoeid hebben met de opvoeding van mijn toen 11-jarige voorvader Teunis Hartman.

De Hartenplaats met bijbehorende olierosmolen, ofwel paardenoliemolen, wordt op dat moment al zo'n 55 jaar door mijn voorouders gepacht. Ten tijde van Jans huwelijk met Teuntje koopt het paar (alleen) de molen.

In een oliemolen wordt door een olieslager olie uit oliehoudende zaden 'geslagen', uit bijvoorbeeld raapzaad, koolzaad en lijnzaad. Deze olie werd gebruikt voor bakken en braden en als brandstof voor olielampjes.

De molen zal in een soort schuur gestaan hebben. Zo'n molen bestaat uit een verhoogd rond plateau waarover twee grote, rechtopstaande molenstenen bewogen worden. Een paard (ros) trekt die stenen voort, waarbij de molenstenen met hun druk de zaden uitpersen. Het molenpaard loopt dus steeds rondjes. De olie wordt opgevangen in een bak.

Maar dan sterft Teuntje Eggink. Jan hertrouwt met Johanna Hiddink, weduwe van Garrit Harenberg (1767-1813). Zij woont onder Baak op een boerderij (huidig adres: Dollemanstraat 12) die vele namen heeft gekend: Aan 'tHecke, Helmichstede, Tunis Lambertsplaats en Zuitveen. De eerste naam duidt op het feit dat de boerderij bij één van de hekken stond die toegang gaven tot de toenmalige Bakermark.¹

Bij hun huwelijk in 1832 trekt Jan bij Johanna in en neemt zijn dan 16-jarige stiefzoon Teunis Hartman mee. Johanna heeft twee zonen en een dochter. Zo is Jan nu stiefvader van vier kinderen. Ook hier runt hij de boerderij, maar hij blijft ook de molen in Toldijk bedienen, zo'n 2,5 km. verderop. Stiefzoon Jan Harenberg (1812-1887) wordt door hem ingewijd in het vak van olieslager.

Na de dood van Johanna blijft Jan Dolman nog vier jaar bij deze stiefzoon inwonen op de boerderij die inmiddels ook Dolleman genoemd wordt. Dan trekt hij in bij de in de tussentijd getrouwde stiefzoon Teunis Hartman op Rougoor, Holtslagweg 4, Baak.

Ook daar blijft Jan niet. Uiteindelijk sterft hij in 1857, 83 jaar oud, als een van de kostgangers die inwonen bij broodbakker Lambertus Veenendaal aan de Kruisbrinkseweg in Toldijk.

Zo rond de dood van Jan Dolman (1857) verdwijnt de olierosmolen bij de Hartenplaats opeens uit het Kadaster. De plek krijgt de notitie 'erf'. In dezelfde periode zien we naast boerderij Dolleman in het Bevolkingsregister een nieuw huisnummer verschijnen. Het blijkt een olierosmolen. De molen is niet verdwenen, maar 2,5 km. verhuisd. En stiefzoon Jan Harenberg staat vanaf dan in de boeken met als beroep olieslager.

Jan Dolman heeft slechts 16 jaar op de boerderij gewoond die na verloop van tijd zijn naam is gaan dragen, Dolleman. Kennelijk heeft hij in die periode nogal indruk gemaakt. Zozeer zelfs, dat men later ook de straat naar hem en/of de boerderij genoemd heeft.

Jan kwam met niets en ging met niets. Hij laat geen eigen kinderen na en sterft in een soort logement. Zijn nalatenschap bestaat uit wat 'klederen en lijfstoebehoren'.

Toch is hij onsterfelijk geworden door een straatnaam in Baak. ■

¹ Pater Jan Koekkoek c.c.sp., *De Heerlijkheid Baak, Doetinchem 2002, p. 368*

Van de Activiteitencommissie

Za 2 augustus

Oogstdag op Rha

De HVS verleent medewerking aan de oogstdag.

Za 27 september

Excursie

Per fiets naar het museum van Jan Wagenvoort.

Ma 13 oktober

Stamboomonderzoek

Lezing door Alice Garritsen. Zij laat vele familie- en boerderijnamen de revue passeren.

Steenderen toen en nu

Straatbeelden van toen gezien vanuit het nu.

Aan de hand van oude foto's die op dezelfde plaats opnieuw genomen zijn, is te zien wat er in de loop der jaren is veranderd.

Gezicht op de kerk
en Pastorie Baak.

